

vizualnog materijala o Istri. Ilustracije koje je Nikočević prikupila dolaze iz institucionalnih, znanstvenih i privatnih zbirki i niz su nepokretnih slika kojima je još dojmljivije prikazana snaga vizualizacije u genezi uprizorenja i predodžbi o Istri. Ilustracije nas svojom naivnom karikaturalnošću, ili ponekad dojmljivom dokumentarnošću, čine nenadano sretnim svjedocima vremena čije slike više ne možemo prizvati.

Na kraju moram navesti kako mi se čini da i ovim tekstom ne mogu dovoljno naglasiti kolika je važnost knjige *Iz "etnološkog mraka": austrijski etnografski tekstovi o Istri s kraja 19. i početka 20. stoljeća* za poznavanje rane istarske (austrijske) etnografije i kritiku njezine recepcije iako je ova posljednja, dakle kritika, mogla biti i duža jer su čitateljski najsladji redci knjige bili upravo oni u kojima je Lidija Nikočević glatko definirala imperijalnu pragmatičnost austrijske "kulturologije" kao nimalo bezopasan kulturni zapis, već zapis jakih normativnih obilježja čije se reperkusije jasno "čitaju" i danas i u istarskom samomitologiziranju austrijske vladavine i u izostanku sustavnog vrednovanja austrijske etnologije Istre kao društvene discipline s političkim zaleđem.

Sanja Potkonjak

Milana Černelić, Marijeta Rajković, Tihana Rubić, ur. ŽIVJETI NA KRIVOM PUTU

Zagreb: FF Press, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Gradski muzej Senj,
sv. I, 2008. (381 str.); sv. II, 2009. (356 str.); sv. III, 2009. (236 str.)

Prije desetak godina započelo je istraživanje radi prikupljanja, analize i interpretacije građe o tradicijskoj i suvremenoj kulturi primorskih Bunjevaca te utvrđivanja označitelja njihovoga etnoregionalnog identiteta. Od 2003. do 2007. godine ovo se istraživanje odvijalo u okviru projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*, a nastavljeno u okviru projekta *Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca*. Oba je projekta vodila dr. sc. Milana Černelić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a poduprlo ih je Ministarstvo

znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Konačni je cilj prvoga, te novoga nastavljenog projekta proširivanje etnoloških i kulturno povijesnih znanja o svim bunjevačkim granama: podunavskim Bunjevcima (u Bačkoj u Srbiji i Mađarskoj), Bunjevcima u Dalmaciji te onima u Lici i Gorskom kotaru.

Istraživanje je provođeno uz potporu i suradnju Gradskoga muzeja Senj i Senjskoga muzejskog društva. Suradnici su bili brojni znanstvenici i stručnjaci različitoga profila jer je istraživanje osmišljeno, a tako se i ostvarilo, kao interdisciplinarno, uz znatno sudjelovanje studenata dodiplomskoga i poslijediplomskoga studija etnologije i kulturne antropologije Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U početnim je fazama istraživanja projekt financijski poduprla i Matica hrvatska, a poslije i brojni podupiratelji, donatori i dr., od kojih su većina institucije i pojedinci baš iz istraživanoga kraja, tj. pripadnici primorsko-bunjevačke zajednice.

Rezultati istraživanja jednim su dijelom objavljivani u znanstveno-stručnim časopisima, među kojima najviše u *Senjskom zborniku*, no niz od tri sveska etnološko-povijesnih znanstvenih monografija *Živjeti na Krivom Putu* najveći je rezultat ovoga rada.

Prvi se svezak sastoji od sedam tematskih cjelina. Pored uvodnoga dijela, u kojemu se obrazlažu svrha i cilj ovoga sveska, teorijsko-terminološki okvir te metodologija istraživanja (slično koncipirani uvodni dijelovi, ali prilagođeni obrađivanim temama, nalaze se na početku i ostalih dvaju svezaka), naglasak je u prilogima stavljen na povijesni prikaz područja i bunjevačkoga fenomena, na jezično-govorne osobine Krivopučana, geografske odlike područja te na segmente tradicijske kulture vezane uz različite etnološke teme. Tako Marko Šarić piše o Bunjevcima u ranome novovjekovlju, Enver Ljubović o grbu Bunjevaca Krmpočana, Blaženka Ljubović o zemljopisnom položaju i pregledu novije povijesti Krivoga Puta, a Mile Bogović o župi Krivi Put. Marijeta Rajković i Jasmina Jurković istraživale su i napisale priloge o suvremenim migracijama Krivopučana te o Krivopučanima u Virovitici. O osobinama krivoputskoga govora pisala je Ankica Čilaš Šimpraga; o tradicijskom graditeljstvu prilog je izradila Ivana Šarić Žic. Poglavlje o gospodarstvu obradila je Marijeta Rajković, posebno obradivši selidbe i suživot na ljetnim stanovima, stočarstvo, sjenokošu, zemljoradnju, pčelarstvo te tradicijski i suvremeni lov. O tradicijskom prijevozu i opskrbi vodom istraživali su i pisali Danijela Birt i Matija Dronjić, a o trgovini i sajmovima Tihana Rubić.

Drugi svezak u svom najvećem dijelu objedinjuje teme iz duhovnoga i društvenoga života i kulture Krivopučana. Sastoji se od devet tematskih blokova, odnosno cjelina: *Obitelj i lokalna zajednica* (Dragica Husanović-Pejnović i Dane Pejnović: “Demografski razvoj krivoputske mikroregije, dinamičke i strukturne promjene u uvjetima iseljavanja stanovništva”), Tihana Rubić i Danijela Birt: “Obiteljski život, odnosi i vrijednosti”, Tihana Rubić i Marinko Vuković: “Podaci iz ‘Stališa duša’ kao izvor za etnološko istraživanje obiteljskoga života Krivopučana”, Milana Černelić: “Život zadružne obitelji: dvije studije slučaja”, Enver Ljubović: “Prezimena, osobna imena, obiteljski i osobni nadimci Krivopučana”); *Odijevanje* (Aleksandra Vlatković: “Tradicijsko odijevanje i tekstilno rukotvorstvo”), *Prehrana* (Jasmina Jurković: “Tradicijska prehrana i prehrambena kultura”), *Medicina* (Petra Kelemen: “Segmenti narodne medicine i Liječenje zmijskog ujeda – priča kao dio sjećanja zajednice”), *Pučka pobožnost* (Marija Kulišić i Ivana Vuković: “Majka Božja Snježna u pučkoj pobožnosti, Marijana Belaj: Sveci zaštitnici u pobožnosti Krivopučana”), *Godišnji običaji* (Aleksandra Vlatković: “Godišnji običaji”, Nevena Škrbić-Alempijević i Aleksandra Vlatković: “Krivopučani i svi njihovi karnevali”), *Vjerovanja* (Petra Kelemen: “Vjerovanja u nadnaravna bića”) te *Mogućnosti korištenja i prezentacije tradicijske baštine* (Blaženka Ljubović: “Etnografska zbirka o primorskim Bunjevcima u Gradskom muzeju Senj”, Milana Černelić i Marijeta Rajković: “Mogućnosti korištenja elemenata tradicijske kulture u revitalizaciji krivoputskog područja”). Svezak završava prilogom u kojem se, na osnovu predstavljenih rezultata istraživanja, nude smjernice za uporabu i prezentiranje elemenata tradicijske kulture u suvremenom kontekstu.

Treći svezak se sastoji od sedam poglavlja, koja se odnose na specifične tematske cjeline predsvadbenih i svadbenih običaja, priprema za brak i sklapanja braka na području Krivoga Puta: ”O *predbračnom životu mladih, o izboru bračnoga druga te neredovitim oblicima predbračnog i bračnog života, o predsvadbenim običajima* od prosidbe do svadbe, o tijeku *svadbe*, o *vjerovanjima vezanima uz izbor bračnog druga i zaštitu mladenaca*.” (autorice priloga su Sanja Lončar, Lucija Čurić, Valentina Dačnik, Irena Ivić).

Te tri opsežne monografije (ukupno gotovo tisuću stranica) objavljene u dvije godine (2008. i 2009.) donose bogatu građu o tradicijskoj kulturi, prošlom i suvremenom načinu življenja Bunjevaca Krivopuča na obroncima Velike Kapele u senjskom zaleđu.

Doprinos ovih triju svezaka monografije jest višestruk – prije svega, primijenjivan je interdisciplinarni pristup: autori nisu samo etnolozi nego znanstvenici i stručnjaci drugih profila (povjesničari, geografi, lingvisti,

pa i drugi). Pored toga, priloge su pisali i studenti viših godina diplomskog te polaznici poslijediplomskog doktorskog studija etnologije i kulturne antropologije. Istraživanju te analizi i interpretaciji građe prema tome nije pristupila samo jedna osoba već je timskim radom mnogobrojnih istraživača i autora tekstova svaka od tema dobila na kvaliteti, odlikujući se temeljitom obradom te individualnošću i različitnošću u pristupu temi.

Sadržaj kazivanja o pojedinim elementima tradicijske kulture nastojao se sagledati, a potom i prezentirati, u konkretnom prostornom i vremenskom kontekstu, imajući pritom u vidu niz različitih društvenih, političkih, ekonomskih i drugih promjena na istraživanome području (i šire) tijekom 20. stoljeća. Nastojalo se zabilježiti ono što Krivopučani znaju o nekoj tradicijskoj pojavi prema usmenoj predaji, a što iz življenoga iskustva, te utvrditi trajnost i promjene tradicijskih obrazaca i sadržaja i istodobno pretpostaviti njihovu moguću buduću primjenu.

Ono u čemu jest također vrijednost ove monografije je i interpretativnost te znanstvenost. Svaki pojedini kulturni element sagledan je u povijesnom i prostornom kontekstu te je interpretiran njihov međuodnos.

Autori su prikupili, obradili, analizirali i interpretirali ogromnu građu na osnovi vlastitih, višekratnih, sustavnih terenskih istraživanja na području Krivoga Puta od 2003. do 2007. godine. Ovakvo temeljito istraživanje, kojim je obuhvaćen jedan širi regionalni prostor, vrijedan je doprinos poznavanju tradicijske kulture nekoga hrvatskog područja uopće, te ostavlja vrijedan materijal (građu) kao polazište za bilo kakva daljnja istraživanja koja bi svoj interes, polazište ili prožimanje nalazila u duhovnoj, društvenoj i materijalnoj tradicijskoj kulturi ovoga područja.

Konačno, obrađeni podaci i etnološke teme također su izvorne jer se životom Krivopučana (i uopće primorskim Bunjevcima) još nitko nije bavio, pa će uporaba i čitanje ove monografije omogućiti kvalitetnije sinteze i točnije interpretacije hrvatske tradicijske kulture. Svesci donose znatan broj novih i dosad nepoznatih podataka te slijedom toga imaju znatan potencijal pridonijeti daljnjim istraživanjima i razvoju ne samo hrvatske etnologije već i srodnih znanosti.

Sva tri sveska imaju sažetke na engleskom i njemačkom jeziku, popis kazivača, popis literature te bilješke o autorima. Knjige su opremljene vrsnim fotografijama, što pridonosi sveukupnoj kvaliteti svih triju izdanja.

Jadranka Grbić